

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta – Katedra speciální pedagogiky

Historie a současnost ZŠ pro zrakově postižené Jaroslava Ježka

(The history and the present of primary school for visual handicapped of Jaroslav Ježek)

Vedoucí bakalářské práce	Doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D.
Autorka práce	Lucie Prokopová Dub 3, Vlašim, 25801 e-mail: Prokopova.Lucie@email.cz
Ročník	3.
Obor studia	SPPG
Typ studia	Kombinované
Měsíc a rok dokončení bakalářské práce	červen/ 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Místo vypracování: Praha

Datum: _____

podpis: _____

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé práce Doc. PhDr. Lee Květoňové, Ph.D. za její důsledné vedení, její rady a podněty pro zdárné vyhotovení bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala panu řediteli Školy Jaroslava Ježka, Mgr. Janu Hájkovi, za zpřístupnění a poskytnutí archivních materiálů školy a samozřejmě také pedagogům a vychovatelům této školy za cenné informace.

Souhlasím s poskytnutím práce ke studijním účelům.

Anotace

Bakalářská práce Historie a současnost ZŠ Jaroslava Ježka pro zrakově postižené se zabývá historickým vývojem výchovy a vyučování na této škole od založení ústavu roku 1807 až po dnešní dobu. Práce je rozdělena do tří větších celků, které jsou vymezeny změnami ve vedení ústavu. První část se zabývá počátky ústavu, kdy byly sepsány stanovy ústavu i s jeho cíly a obsahem výchovy a vzdělávání nevidomých. Druhá kapitola popisuje období, v němž správa ústavu byla svěřena řádovým sestřím sv. Karla Boromejského. Poslední celek popisuje změny a veliký rozmach ve výchově a vzdělávání v rámci školy v období od roku 1948, kdy ústav převzal stát, až do doby dnešní. Cílem práce je podat ucelený přehled dějin školy.

Abstract

The bachelor's thesis The History and The Current Situation of The Jaroslav Ježek Primary School for The Visually Handicapped covers the historical development of the education at the school since the institute's founding in the year 1807 until nowadays. The thesis is divided into three major parts which accord to the changes in the school's administration. The first part deals with the beginning of the institute, when the statutes including the educational goals of the visually handicapped were formed. The second part describes the period during which the administration was entrusted to the St. Charles Borromeo sister order. The last part covers the changes and the great progress in the education at the Jaroslav Ježek School that took place after 1948, i.e. since the state took over the school's administration until the present. The goal of this thesis is to provide a consistent survey of the school's history.

Obsah

Prohlášení.....	2
Poděkování.....	3
Anotace	4
Abstract.....	4
Obsah	5
Úvod.....	7
1. Počátky prvního českého ústavu pro osoby se zrakovým postižením.....	8
1.1. Založení ústavu	8
1.2. Počátky vyučování v ústavu.....	9
1.3. Vedení ústavu (ředitelé, jejich zásluhy).....	13
1.4. Významné osobnosti z řad učitelů a chovanců ústavu v této době.....	14
1.4.1. Chovanci (Josef Proksch, Stanislav Suda, Václav Ptáček).....	14
1.4.2. Učitelé (Antonín Josef Doležálek, Josef Bezečný, Václav Novák).....	16
2. Rozvoj výchovy a vyučování v Hradčanském ústavu po příchodu Milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského	20
2.1. Rozvoj ústavu a změny ve vnitřní správě	20
2.2. Vyučování a vyučovací pomůcky	23
2.3. Matky představené a jejich význam pro českou tyflopeditii.....	26
2.3.1. Aquina Anna Sedláčková (6. 12. 1877 – 28. 4. 1950).....	26
2.3.2. Dominata Marie Hoňková (6. 2. 1887 - 22. 3. 1955)	27
3. Změny v edukaci dětí se zrakovým postižením po převzetí ústavu státem do současnosti.....	30
3.1. Speciální péče.....	33
3.1.1. Prostorová orientace a samostatný pohyb.....	33
3.1.2. Tyflopeditická péče.....	35
3.2. Rozvoj v oblasti tvorby a využití učebních pomůcek pro žáky se zrakovým postižením	35
3.2.1. Vstup moderní technologie do edukace žáků se zrakovým postižením	37

3.3. Současné snahy o integraci žáků.....	39
3.3.1. Speciálně pedagogické centrum – jeho činnost	40
3.3.2. Mimoškolní aktivity.....	41
Závěr	43
Použitá literatura	44

Úvod

Tématem mé práce je historický vývoj péče o nevidomé v rámci hradčanského ústavu, později školy. Při výběru tématu jsem vycházela především ze svého zájmu o činnost této školy, jelikož jsem zde působila nejprve jako člen Tyflosturistického oddílu a později jako pracovník školy.

Svou práci jsem rozdělila do tří větších kapitol, které jsou dále děleny do menších celků. Kapitoly jsou vymezeny změnami ve vedení ústavu, jež mělo vždy určující slovo v obsahu výuky, v jejím rozvoji a změnách. První část se zabývá úplným prvopočátkem ústavu, okolnostmi jeho založení, vymezením jeho činnosti podle stanov ústavu. Část této kapitoly je věnována i významným osobám z řad studentů, učitelů a ředitelů této doby. Zmínění chovanci se zde naučili základům hudby, která se jim stala řemeslem i radostnou činností, učitelé přispěli svou činností k výrazným změnám v ústavu – ke zlepšení a zkvalitnění výchovy a vzdělávání osob se zrakovým postižením. Druhá kapitola se věnuje změnám ve výchově a vzdělávání, jež nastaly po převzetí ústavu řádovými sestrami. Ty měly nejprve na starost pouze vnitřní správu, ale jejich klerikální vlivy se zřetelně odrážely i ve výchově i vzdělání. V rámci této kapitoly se budu zabývat přínosem práce dvou ctihodných matek představených, které nejvíce ovlivnily ústavní a školní činnost. V poslední, třetí, části se zmíním o změnách, jež nastaly po ukončení církevního vlivu na výchovu a vzdělání nevidomých, jelikož v roce 1948 byl ústav a škola zestátněny a jejich činnost byla převzata státem. Kapitola se zmiňuje o změnách, které proběhly v rámci celého školství, a zaměřuje se na speciální činnosti, které byly a jsou ve škole rozvíjeny a činí školu jedinečnou.

Cílem mé práce je postihnout a zaznamenat historický průběh vývoje školy a přínos školy ve výchově a vzdělávání zrakově postižených.

Materiály ke zmapování situace historie školy jsem získávala především analýzou odborné literatury a historických pramenů, ale také pozorováním v rámci své práce. Dalším zdrojem poznání pro mou práci mi bylo vyprávění kolegů, kteří na škole působí delší dobu a poskytli mi doplňující informace či vysvětlení událostí ze života školy. Většinu informací z poslední doby jsem byla, na základě mého působení ve škole, schopna sepsat sama.

1. Počátky prvního českého ústavu pro osoby se zrakovým postižením

1.1. Založení ústavu

Založení Hradčanského ústavu slepců spadá do doby napoleonských válek. Před ctižádostivým císařem musely často padnout různé plány, tak padl i plán na vybudování druhého pražského mostu přes Vltavu. V době válečných tažení jej nebylo možno začít stavět. A tehdy profesor dějin a statistiky na pražské univerzitě Josef rytíř Mader, když sám onemocněl oční chorobou, jež mu hrozila oslepnutím, navrhl nejvyššímu purkrabímu Josefu Wallisovi, aby část peněz vybraných na stavbu mostu byla věnována se souhlasem dárců na založení ústavu pro slepé. Wallis, jenž na svých velvyslaneckých cestách poznal v Paříži význam výchovy nevidomých, se ochotně připojil k návrhu rytíře Madra. Během přípravných prací získal k sobě další tři osoby – a to Prokopa rytíře Platzera z Wohnsiedlu, dále Aloise Klara a třetím byl Dr. Matyáš Kalina z Jäthensteinu. Tyto čtyři muže pokládáme za zakladatele ústavu.

Během porad sestavili statut, jehož návrh vypracoval Klar. Dle stanov bylo ústavu vytknuto za cíl *„nuzným slepým lidem osud jejich v pravdě zmírniti, zabrániti tomu, aby státu a společnosti padli za obtíž a zachrániti je tudíž od tísnící nudy, nečinnosti a navyknouti je užitečné pracovitosti, aby sobě někdy potřebnou výživu sami mohli opatřiti, a vychovati a vzdělati je dle možnosti v křesťansky zbožné, mravně dobré, spokojené lidi a občany“*.¹

¹ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

Stejně tak nám i nápis na pamětní medaili potvrzuje základní ideu ústavu. Na rubu je napsáno: „*Světlem slepců náboženství a ctnost, na líci: obraz anděla vedoucí slepé dítě s nápisem: Pán rozkázal svým andělům, aby Tě ochraňovali*“.²

Dne 4. června 1807 podal Wallis žádost císaři Františkovi I. pro povolení ústavu a věnování budovy k umístění ústavu. Kabinetními listy ze dne 2. a 10. prosince 1807 císař žádosti vyhověl. Toto datum je také považováno za oficiální počátek ústavu.

Jelikož ale propůjčená budova (č.p. 178, dnešní hotel Milan v Loretánské ulici) byla ve zchátralém stavu, potřebovala nákladné opravy. Díky této komplikaci a kvůli plánovanému připojení léčebného ústavu se vlastní otevření pozdrželo až na říjen 1808. Tehdy začala činnost ústavu, a to se čtyřmi chovanci. Nad vraty ústavu byl nápis: „*Pražský soukromý ústav pro slepce a choré očima*“.

Díky své dvojnásobné činnosti se stal pražský ústav unikátním mezi evropskými ústavu.

1.2. Počátky vyučování v ústavu

Prvními učiteli v Hradčanském ústavu byli Josef Herlein, poddůstojník, kněz Antonín Sichrovský, Filipina Furlingerova a profesor dr. Alois Klar. Alois Klar položil pevný základ výchovné činnosti, ačkoli v té době ještě neměl vzorů, jeho práce je považována na svůj čas za velmi výjimečnou.

Vyučování se konalo převážně německy, ale zajisté i česky, jelikož zde byli chovanci obou národností. Vedení ústavu bylo ale jen německé, jako v té době národního obrození i jinde.

² *Jubilejní výroční zpráva za rok 1932 : (125. rok jeho trvání)*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1933. 31 s.

Každoročně od založení ústavu se konala veřejná zkouška chovanců, která byla spojena s výstavou a prodejem výrobků, které vzbuzovaly obdiv přítomných. Znamení výsledky, jichž při těchto zkouškách chovanci dosahovali, stejně tak i výsledky léčebného ústavu, vzbuzovaly zajisté obecnou pozornost a získávaly ústavu příznivce, kteří pomáhali jednak vlastním jměním, jednak sbíráním cizích příspěvků rozmnožovat fond ústavu.

Jak nám stanovy dokládají, bylo nutné dbát při pobytu chovanců v ústavu na 4 hlediska: na jejich zaměstnání, vyučování, vzdělávání a opatřování.

Zaměstnávání

Zaměstnávání, stejně jako ostatní činnosti, vycházelo ze záměrů ústavu, tedy mělo být „lékem pro nudu tělu i duši“.

Již od počátku bylo zavedeno řemeslné vyučování, aby i „*nejnuznější a nejzanedbanější chudé dítě nabylo v ústavu i při svých obmezených schopnostech poučení a výcviku, aby si výživu svoji později samo mohlo opatřiti a žebrotu uvarováno bylo*“.³

Ústav vedl své chovance k činnostem, v kterých byli cvičeni, dokud v nich nenabyli jistoty a zručnosti pro samostatnou práci. Činnosti pro zaměstnání byly: předení na kuželi a na kolovratu, pletení punčoch, sítí, košů ze slámy, vázání košťat, děláni stuh a třásní, paličkování šňůr, hotovení tobolek z papíru, lepenky a kůže, jehelníčků, škatulek a košíčků, střevíců z okrajků, loupání luskovin, přebírání hrachu a čočky, děláni cupaniny z plátna a hedvábí, draní peří apod.

Při těchto činnostech byly rozvíjeny cvičením ostatní smysly, a to hmat, sluch, čich a chuť.

³ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

Vyučování

Při zaměstnávání slepců a jejich cvičení se jejich pozornost obrací k lepšímu poznání věcí, jimiž se zabývají, a tím zde přichází potřeba poučení a vyučování.

Chovanci ústavu byli v této době vedeni k poznání rozmanitých plodů přírody, umění a lidské práce. Úmyslem ústavu nebylo nevidomému vtisknout to, co se učil vidomý. Činilo se tak jedině v případě, že „*zvláštní schopnosti a znamenité nadání k tomuto vyučování čtení a psaní poukazovaly*“.⁴

Ústav své chovance vzdělával především ve znalostech počtům, a to číslům a veličinám, v počtech potřebných pro život. Žáci počítali z hlavy, neměli žádných pomůcek.

Dalším vyučovacím předmětem bylo učení se zpěvu a instrumentální hudbě. Chovanci se učili hrát na hudební nástroje – flétnu a klavír, při nichž „jemnost citu v koncích prstů netrpí“.

Za nejdůležitější vyučovací předměty se však považovalo náboženství a mravouka, jež „*pěstovány býti musí nikoli jako pouhá věc rozumu, nýbrž pro ducha i srdce stejně účinné a blahodárné*“.⁵ Zmínka o nich bude následovat v další podkapitole, a to Vzdělávání.

Vzdělávání

I když veškeré vyučování mělo a má směřovat k nápravě a obohacení rozumu, největší důraz byl v duchu té doby kladen na vyučování o pravdách křesťanského náboženství a jeho mravouky. Velký význam získalo náboženství a mravouka jistě i proto, že neštěstí a utrpení přivádí k přemýšlení. Tyto dva předměty nesměly být

⁴ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

⁵ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

vyučovány samostatně, nýbrž v provázanosti, jelikož šlo „o jejich používání v životě a o chování v jeho rozmanitých polohách“.

Při vyučování náboženství bylo nutno dbát, aby se „mluvilo zřetelně a jasně k rozumu slepcově“. Nejprve se měl učitel seznámit s tím, co chovanec zná a na tom dále budovat jejich znalosti, „vzbuzovat u nich zájem o poznání věčných pravd a poté je teprve ukájet a poučným vypravováním biblických příběhů jim věčné pravdy vykládati a v srdce vštěpovati“.

Pro snazší seznámení se s náboženskými pravdami byli chovanci seznamováni „s nevinnými a veselými písněmi všelikého druhu, nejen mravoučnými a náboženskými, aby je pro potěšení také mohli využívat“.⁶

Čtení a psaní se soustavně nevyučovalo. Neboť jak stanovy praví: „... není úmyslem chtít slepci všítipit vše, čemu se obyčejně vyučuje vidomý; jen v tom případě, když by zvláštní schopnosti a znamenité nadání toho či onoho chovance k tomuto vyučování čtení a psaní poukazovaly, nemá mu také toho býti odepřeno a výborné hlavě dostane se veškerého návodu a podpory, aby dle pokynu přírody vzdělán byl v tom, k čemu jej tak výhodně nadala“⁷.

Opatřování

Ústav byl od počátku soukromým, jeho příjmy závisely na dobrodiní občanů, jelikož děti přijímané byly zejména z rodin chudých. Z těchto důvodů byl ústav na počátku velmi chudý, takže chovanci žili v poněkud nevlídném prostředí. Z tohoto přiděleného mála si ještě odebírali zaměstnanci, kteří byli značně bídě placeni.

Opatřováním se myslelo zajištění zdravé, čisté, dostatečné stravy a zdravého, čistého a slušného oděvu. Na tuto činnost dohlížel lékař, jehož úkolem bylo také

⁶ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

⁷ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

v případě nemoci poskytnout lékařskou pomoc a zajistit „pro každý sebe méně očekávaný případ zvláštní pokoj pro nemocné“.⁸

1.3. Vedení ústavu (ředitelé, jejich zásluhy)

Prvním ředitelem ústavu byl Prokop rytíř Platzer z Wohnsiedlů, který ústav řídil 18 let až do své smrti.

Podle stanov přecházelo vedení ústavu na nejstaršího člena představených, kterým byl Alois Klar. Ten ale pro neshody v ředitelství z ústavu odešel. Přesto zůstal celý život přítelem a dobrodincem nevidomých, neboť krátce před svou smrtí založil druhý slepecký ústav, jenž nese jeho jméno dodnes.

R. 1825 následoval v ředitelství muž, který se energicky chopil svého úřadu, a jak mnohé paměti dokládají, jeho nástup byl štěstím pro ústav. Tím mužem byl Josef rytíř Procházka. Zdokonalil úřadování, získal nové příznivce, čímž zvětšil příjmy. Díky tomu se ústav v říjnu roku 1838 mohl odvážit ke koupi nové budovy, kam se přestěhoval. Jedná se o bývalý palác Vrbovský na Hradčanech č.p. 104, jež slouží ústavu dodnes. V této době také došlo k první změně názvu ústavu, a to na *Český soukromý výchovný a léčebný ústav pro slepé*. Vzhledem k rozšíření prostor ústavu byly získány prostory pro přijetí přinejmenším dvaceti chovanců. Při odchodu ředitele Procházky r. 1844 bylo v ústavu 25 chovanců.

Po odchodu J. Procházky nastoupil do ředitelství přítel a příznivec ústavu K. Václav Ott z Ottenkronu, jenž byl členem Spolku přátel hudby kostelní a Společnosti umělců hudební. Jeho zásluhou se pořádaly v ústavu hudební akademie, díky nimž bylo rozšířeno jmění ústavu. Za jeho působení oslavil ústav padesátileté působení a počet chovanců vzrostl na třicet.

⁸ Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

Po smrti K. Václava Otta z Ottenkronu byl ředitelem zvolen Karel Junek. Ten se velmi brzy vzdal vedení ústavu a po něm nastoupil Jindřich Ott z Ottenkronu (syn K. Václava Otta z Ottenkronu).

Za ředitelování Jindřicha Otta z Ottenkronu se udála roku 1879 významná událost v historii ústavu, a to povolání Milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského, kterým byla nejdříve svěřena vnitřní správa ústavu a později i literární vyučování a výchova. Ředitelství si ponechalo zevnější správu, dozor, věci finanční, přijímání a propouštění učitelů a chovanců a směr jejich výchovy.

V důsledku příchodu řádových sester byly přepracovány stanovy, aby lépe vyhovovaly změněným poměrům. Těmito stanovami se ústav řídil až do roku 1948, kdy byl převzat státem.

1.4. Významné osobnosti z řad učitelů a chovanců ústavu v této době

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, z počátku se v ústavu vyučovalo náboženství, počtům, praktické znalosti o světě a vlasteneckým dějinám. Kromě těchto předmětů se také hned zavedlo vyučování řemeslu a hudbě.

Jak známo z prvních zpráv již v prvních letech ústavu se konaly veřejné zkoušky, které měly za úkol poskytnout veřejnosti pohled na práci ústavu a její budoucí prospěšnost pro společnost. Na prvních veřejných vystoupeních byla předvedena nejen řemeslná díla vyrobená chovanci ústavu, ale především jejich zdařilá hra na hudební nástroje. Záhy se mezi chovanci vyskytovaly skutečné hudební talenty. Zmíním se o těch, jejichž hudební umění bylo nejvíce oceňováno.

1.4.1. Chovanci (Josef Proksch, Stanislav Suda, Václav Ptáček)

Z první doby jistě nemůžeme zapomenout na **Josefa Proksche** (4. 8. 1794 - 1864), vynikajícího virtuosa a učitele hudby. Tento muž se proslavil především jako učitel Bedřicha Smetany a také jako zakladatel hudební školy v Praze. Jeho hudební

dílo je dnes již zapomenuto a zůstává nám znám především v dějinách hudební pedagogiky.

Narodil se v Liberci, jeho otec byl tkadlec a měl svou vlastní kapelu. Proksch od dětství trpěl vážnou oční chorobou, která u něj zapříčinila ve 13 letech úplnou slepotu. Byl jedním z prvních žáků ústavu slepců v Praze na Hradčanech. Jeho učiteli byli Václav Koželuh a Václav Farník. Vyučovali ho hře na klarinet a klavír. Po odchodu z Hradčanského ústavu vystupoval jako koncertní klarinetista.

Při svých vystoupeních se dostal až do Drážďan, kde se seznámil se svým osobním přítelem Carlem Mariem von Weber. Díky němu se dozvěděl o berlínském pedagogovi Johannu Bernardu Logierovi, který ho zdokonalil ve hře na klavír. Proksch si po návratu z Berlína založil vlastní hudební školu, nejprve v Liberci a později ji přestěhoval do Prahy. Podle Prokschovy klavírní školy se učily celé generace a v jejím duchu vyučovali mnozí profesori hry klavírní na pražské konzervatoři.

Dalším významným absolventem školy na Hradčanech, jenž proslul svým hudebním nadáním, byl **Stanislav Suda** (30. 4. 1865 - 1. 9. 1931), skladatel oper a symfonických básní. Narodil se v rodině řezníka v Plzenci u Plzně a již v prvních letech života přišel zcela o zrak. V Hradčanském ústavu získal nižší všeobecné vzdělání a základy hudebního vzdělání. Učil se hře na flétnu a hře na klavír ho učil jeden z jeho spolužáků. Po ukončení studia se živil jako koncertní flétnista. Usadil se v Plzni, kde bydlel po zbytek života.

Napsal velké množství klavírních skladeb, ale protože své skladby půjčoval v originálech, dochovala se nám jich necelá pětina. „*Ve svých orchestrálních skladbách hovoří o světě slepce řečí tónů. Patří tedy mezi ty nevidomé hudební skladatele, kterým je jejich slepota jedním z inspiračních motivů.*“⁹

⁹ SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.

Posledním chovancem, o němž se chci zmínit, je **Václav Ptáček** (1797 – 9. 6. 1874). Tento muž, byl nejen chovancem ústavu, ale později také učitelem. Od dětství byl slabozraký, navíc viděl pouze na jedno oko. Roku 1812 byl přijat nejprve jako pacient, později též jako chovanec Ústavu pro nevidomé v Praze na Hradčanech. Během svých studií dosahoval vynikajících výsledků v matematice a hudbě. Jeho učitelem byl Josef Bezecný. Po propuštění ze školy hradčanského ústavu je roku 1819 Václav Ptáček přijat do ústavu zpět, ale tentokrát jako učitel matematiky, němčiny a hry na kytaru a flétnu.

Jelikož se ale necítil dostatečně vzdělán pro kvalifikaci učitele, rozhodl se doplnit si dostatečnou kvalifikaci studiem Týnské hlavní školy v Praze. Po dosažení kvalifikace v roce 1825 se stal učitelem mluvnice a počtů. Kromě práce výpomocného učitele věnoval svůj čas zdokonalování se ve hře na hudební nástroje. Celý svůj život bydlel Václav Ptáček v budově ústavu a vyučoval bez nároku na peněžní odměnu. Za svou práci měl pouze stravu, ošacení a bydlení. Po náhlé smrti Josefa Bezecného, který mu byl učitelem a později i osobním přítelem, odchází na trvalý odpočinek. Dva roky na to umírá.

1.4.2. Učitelé (Antonín Josef Doležálek, Josef Bezecný, Václav Novák)

V této podkapitole bych se ráda zmínila podrobněji o mužích, kteří v této době působili v Hradčanském ústavu a přispěli svými činy k zlepšení a zkvalitnění výchovy a vyučování dětí se zrakovým postižením. Zmíním se o nich v chronologickém pořadí, tak jak působili v Hradčanském ústavu.

Prvním, na něhož rozhodně nesmíme zapomenout, je **Antonín Josef Doležálek**, učitel a později i ředitel ústavu. Některými historiky je považován za prvního kvalifikovaného tyflopeda pocházejícího z Moravy. Narodil se v Lipníku pod Bečvou jako syn učitele a zároveň také vedoucího chrámového sboru. Od dětství projevoval mimořádné hudební nadání, zakrátko ovládal hru na kytaru, flétnu a varhany. Absolvoval gymnázium, studium na filozofické fakultě v Praze a později také studium na univerzitě ve Vídni. Jeho cílem bylo dosáhnout nejlepšího pedagogického vzdělání. Po ukončení studií vyučoval na gymnáziu v Českém Krumlově, kde se setkal s talentovaným nevidomým chlapcem. Úspěchy v práci s tímto chlapcem ho přivedly k zájmu pracovat v ústavu pro nevidomé. Odstěhoval se do Prahy a začal studovat

literaturu o výchově a vzdělávání nevidomých. Především ho zaujala díla Johanna Wilhelma Kleina. Přípravu na své povolání vzal široce, doplnil si i hudební vzdělání na Pražské konzervatoři. Záhy se mu splnilo jeho přání a stal učitelem v ústavu pro nevidomé. Později byl i ředitelem školy Hradčanského ústavu. Jeho manželka zde byla hospodyní, ale pro zdravotně nevyhovující prostředí byli nuceni odejít ze svých míst. Po odchodu z Prahy si vytyčil za cíl založit podobný ústav v Brně. To se mu ale nepodařilo, neboť se v té době chystalo otevření ústavu pro neslyšící. Po tomto nezdaru dostal nabídku vést ústav v Pešti, kde v té době byly velké národnostní problémy, a on to místo přijal. Zároveň ale upozornil odcházejícího ředitele Jana Nepomuka Františka Rafaela Beitla na nutnost založit ústav v Brně. Tím „*měl tedy nepřímý vliv na založení výchovného a vzdělávacího ústavu pro nevidomé na Moravě*“.¹⁰ V Pešti našel velmi bezútesné poměry. Přesto se mu zde podařilo navrátit pořádek a organizaci ústavu a zasadit se o vznik mzdových fondů pro učitele. V této době také navázal styky s ostatními tyflopedy a ústavu v evropských zemích. Písemně udržoval styk i s řediteli některých ústavů v USA. Během svého života vynikal především aktivitou v rozvoji svého vzdělání. „*V jeho díle dodnes nacházíme myšlenky, které vypovídají o tom, jak hluboce prožíval své poslání*.“¹¹

Druhou osobností této doby je učitel a po odchodu svého předchůdce Antonína Josefa Doležálka řídící učitel, **Josef Bezecný** (27. 1. 1803 – 21. 10. 1871). Narodil se v Opařanech u Tábora, kde navštěvoval také místní obecnou školu. Již jako dítě se učil hře na několik hudebních nástrojů. Hlavní školu navštěvoval v Táboře, kde se také zdokonalil ve hře na klavír a varhany. Jelikož byl velmi dobrým studentem, absolvoval také oddělení pro kandidáty učitelství. Roku 1821 odešel do Prahy, kde nastoupil na Týnskou školu. Zde výborně prospíval, souběžně studoval na konzervatoři, a roku 1825

¹⁰ SMÝKAL, Josef. *Tyflopeditický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.

¹¹ Tamtéž.

ukončil svá studia s aprobační matematikou, rýsování a technické předměty. Poté se vrátil do Tábora, kde vyučoval na hlavní škole.

Zkrátka se z něj stal výborný učitel a hudebník, což se doneslo až ke guberniálnímu vicepresidentovi pražskému, který mu nabídl místo na hradčanském ústavu. Ten je ale nepřijal, odmítl je čtyřikrát. V této době se Josef Bezecný ženil a zakládá rodinu. Chvilí na to se mu znovu ozval guberniální vicepresident a nabídl mu finanční zabezpečení výchovy jeho dítěte. Tehdy konečně Josef Bezecný přijímá jeho nabídku a stěhuje se i s rodinou do Prahy. Jak se později uvádí, do své smrti nikdy tohoto rozhodnutí nelitoval.

V ústavu pro nevidomé se stal učitelem, vedoucím výchovy a později i správcem školy. Jeho manželka zde působí také až do své smrti jako ctihodná matka domu. Zde se ujal výuky čtení, psaní a technických předmětů. Jelikož v té době nebyly známy prakticky žádné pomůcky, musel se učitel ujmout tvorby pomůcek sám. Jeho zásluhou bylo vytvořeno velké množství pomůcek, z dochovaných archivů se dozvídáme o šabloně pro psaní olůvkem, jež zhotovoval ze dřeva; o užití arabských číslic odlévaných z kovu; pro výuku geometrie vyrobil základní geometrické tvary – dvou rozměrné i trojrozměrné; pro zeměpis vyrobil dřevěné rozkládací mapy Čech, Rakouska a Evropy; pro přírodopis sehnal modely zvířat, květin, ovoce, obilí aj. Za nejvýznamnější snad můžeme považovat jeho tvorbu učebnic, které sám opsal Kleinovou propichovanou latinkou. Dalším pozoruhodným činem je založení ústavního orchestru a zavedení výuky ladění klavírů.

Své práci byl natolik oddaný, že nepřijal ani nabídku do Zastupitelského úřadu města Prahy, ani poslanecký mandát ve Vídni. Během svého života se dočkal uznání za svou namáhavou a především tvůrčí práci pro žáky se zrakovým postižením. Některé z jeho pomůcek jsou dodnes zachovány ve sbírkových fondech Technického muzea v Brně.

Poslední osobu, jež uvedu, je učitel hradčanského ústavu **Václav Novák** (1842-1910). O tomto muži se nám dochovalo velmi málo. Z archivních materiálů víme, že v ústavu působil od roku 1862 do roku 1908. Jeho největší zásluhu v práci pro nevidomé byla spolupráce na kodifikaci Braillova písma pro český jazyk uveřejněná v časopise Posel z Budče roku 1891. Byl výborným houslistou a své umění předával

dále ve vyučování nevidomých žáků hře na hudební nástroje. Při vyučování dával přednost Braillově hudební notaci před metodou prstovou. Na dlouhá léta byl posledním civilním učitelem v hradčanském ústavu, po něm nastoupily řádové sestry.

2. Rozvoj výchovy a vyučování v Hradčanském ústavu po příchodu Milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského

Za ředitele ústavu Jindřicha Otta z Ottenkronu přešel roku 1879 ústav do rukou Kongregace Milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského. V této podobě, pod ochrannými křídly strahovského opatství, zůstal až do roku 1948. Smlouva o této věci pochází ze dne 23. června 1879 a byla podepsána na jedné straně ředitelem ústavu Jindřichem Ottem z Ottenkronu, dále spolupředstavenými: Dr. Josefem rytířem z Hasnerů a Dr. Ludvíkem z Aullů a na straně druhé generální představenou kongregace Marií Eufemií Niemtzovou.

Jak mnohé výroční zprávy uvádí, především ty jubilejní, díky příchodu Milosrdných sester se v ústavu ustálil ten nejvzornější pořádek. Jejich spokojenost se skrovným zaopatřením spolu s jejich spořivostí měla pro ústav jistě značné hospodářské výhody. Zároveň je ale toto období poznamenáno zesílením církevního vlivu, i když jak víme, církev zasahovala do chodu a organizace ústavu již od počátku. Vyučování a hospodaření bylo ale do 80. let 19. století v rukou laických učitelů a personálu.

I přesto, že byl v ústavu po příchodu řádových sester nastolen klid a pořádek, nebyl to dle mého mínění příznivý krok, neboť v době, kdy se ostatní školství rozvíjelo a oprošťovalo od církevního vlivu, byly stovky dětí vychovávány v klášterním prostředí a v duchu církevní ideologie.

2.1. Rozvoj ústavu a změny ve vnitřní správě

Podmínky předání ústavu a vzájemná dohoda byly sepsány ve smlouvě ředitelství a kongregace. Dle smlouvy byla vnitřní správa ústavu svěřena Milosrdným sestřám a zahrnovala v sobě: „*obstarávání životních potřeb chovanců, udržování*

*inventáře, čištění, vytápění, osvětlování místností, opatrování všech potřeb domácích, obstarávání kuchyně, výchovu a částečně i vzdělávání chovanců.*¹² Členové ředitelstva byli dle smlouvy oprávněni kdykoli se přesvědčit o zachovávání jimi daných pravidel, zejména u učitelského sboru a členů kongregace. Ředitel ústavu měl za úkol, přihlížejíce k zákonným ustanovením, stanovit: „*učebnou osnovu, zejména počet a rozvrh hodin vyučovacích, knihy a učebné pomůcky, počet a rozvrh hodin věnovaných odpočinku a prázdniny*“.¹³

Dalším bodem smlouvy bylo ustanoveno, že „*vnější správa ústavu zůstane vyhrazena ředitelstvu, které tudíž obstarává větší opravy, spravuje pokladnu, platí daně, zastupuje ústav navenek, též pečuje o potřeby kaple*“.¹⁴

S příchodem řádových sester bylo nutno změnit i stanovy, jež od doby založení ústavu byly stejné. Změna byla nevyhnutelná, jak je zřejmé z bodů uvedených ve smlouvě. Stanovy ústavu byly upraveny v bodech §22 až §31. Tyto body se v původních stanovách totiž věnovaly správě ústavu, a to především: „*působnosti představeného; působnosti a povinnosti příručích; požadavkům, které se činily na představeného a příručího; odchodu toho či onoho účastníka ve správě ústavu; opatřením při nahrazování odcházejících představených z ústavu*“¹⁵, a založení fondů a uhrazování nákladů.

V ustanovení, jež se stalo dodatkem v původních stanovách, bylo dáno, že ústav spravuje kuratorium, útvar složený z 11 představitelů šlechtických a měšťanských kruhů. Tito představitelé volili ze svého středu vrchního ředitele na tři roky. Vrchní ředitel a ostatní členové ředitelstva konali svůj úřad bezplatně. Ředitel ústavu měl čistě

¹² *Krátký nástin stoletého trvání soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze na Hradčanech.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1907. 63 s.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ *Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.

administrativní roli, byl prostředníkem mezi kuratoriem a generální představenou řádu ústavu.

Řádové sestry, jak bylo sepsáno ve smlouvě, měly na starosti zpočátku pouze hospodaření a ošetřování slepých chovanců. Později ale sestry některé chovance začaly učit a po odchodu řídicího učitele Václava Nováka do penze převzaly práci výchovnou, vyučovací i řízení výuky. Tehdy jich dle archivních záznamů pracovalo v ústavu 8 až 10.

Za působení Milosrdných sester byl rozšířen počet chovanců, což bylo způsobeno nejen nenáročným materiálním zabezpečením sester, jak o tom vypovídají výroční zprávy, ale hlavně tím, že ústav byl hojně podporován jinými řády a institucemi. Některé ze sester se snažily nahradit nevidomým dětem mateřskou péčí a lásku, ale většinou měly na děti vliv špatný. Ačkoli je snad dostatečně učily, ve výchově přenášely na chod ústavu svůj nepřírozený způsob života a z ústavu tím vytvořily klášter.

I přesto, že počet chovanců v ústavu narůstal, a to někdy až na 90 žáků, počet osob v učitelském a vychovatelském sboru byl pouze 10 sester, včetně ředitelky školy a vedoucí kuchařky. Tím zajisté také práce ve škole velmi trpěla a nelze na ni dnes nahlížet jen podle několika úspěchů, jimiž se ústav ve své době chlubil.

Život chovanců v této době probíhal v naprosté izolaci, nesměli z ústavu vycházet sami, ba ani s doprovodem. Ústavní řád, s nímž byli chovanci seznamováni na začátku školního roku, jenž zůstal nezměněn od počátku ústavu, se týkal se stejnou platností chovanců mladších až po ty dvacetileté. Povinný odchod do ložnic byl ve 20 hodin. Každý den začínal bohoslužbou o půl sedmé, každé jídlo bylo zahájeno modlitbou. Návštěvy příbuzných byly povoleny pouze na první neděli v měsíci, a to od 15 do 17 hodin. Domů odjížděli chovanci na velké prázdniny, někteří ani tehdy ne.

Krom záporů této doby, ale musíme vyzdvihnout jeden z velikých kladů tohoto období, a to založení mateřské školy pro slepé děti. Hlavním úkolem tohoto zařízení

bylo, aby se mohlo „slepé dítě zaprvé ve svém psychickém vývoji, pak přiměřeným duševním vzděláním tak dalece rozvinout, že by nebyl nutný osobní dozor a jako vzdělávatelné by pak mohlo být svěřeno výchovnému a vzdělávacímu ústavu“.¹⁶

Ústav se v období působení řádových sester ještě více specializoval na hudební vzdělávání a ostatní vyučovací a výchovná činnost až na zavedení Braillova písma se nijak podstatněji nerozvinula. Ačkoli i hudební vzdělání bylo ovlivněno systémem klášterního života, vyskytuje se v té době v ústavu mnoho výborných hudebníků. Prvním z nich je již zmiňovaný Stanislav Suda, druhým je známý skladatel Jaroslav Ježek, o němž bude ještě pojednáno. Kromě těchto významných hudebníků žili desítky dalších, kteří se díky svému vzdělání nabytému v ústavu mohli dobře uživit a uplatnit.

V tomto smyslu tedy ústav měl i v době vedení řádovými sestrami kladný společenský význam.

2.2. Vyučování a vyučovací pomůcky

Jak se dozvídáme ze školního archivu, vyučování ke konci 19. století a v první polovině 20. století ustrnulo na té výši, na níž bylo koncem sedmdesátých let 19. století. Jedinou zásadní změnou bylo zavedení Braillova systému čtení a psaní. Obsah všeobecného vzdělávání se neměnil, pouze se přizpůsoboval obsahu vyučování na obecných školách.

Hlavní důraz byl i nadále kladen na vyučování hudbě, které se postupem času rozšířilo na dostatečnou přípravu pro studium na konzervatoři. V ústavu se vyučovalo hře na téměř všechny hudební nástroje a ladění pian. Řemeslům se v této době již téměř nevyučovalo, kromě ručních prací v rozsahu obecné školy, které učily řádové sestry.

Škola byla do roku 1907 dvoutřídní. První třída byla rozdělena do tří oddělení, druhá třída dělena nebyla. Od roku 1907 se škola rozšířila na trojtřídní, druhá třída se

¹⁶ SOLAROVÁ, Světluš. *Počátky výchovy a vyučování slepých dětí v Čechách*. Praha, 1956. 101 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

dělila na dvě oddělení. Až roku 1924 byla škola zvětšena na čtyři třídy, které se dále nedělily. Tato organizace zůstala až do roku 1948, kdy byl ústav převzat státem.

Obsah všeobecně vzdělávacích předmětů byl přibližně stále stejný. V archivním materiálu není o tomto období zachován žádný denní rozvrh ani seznam předmětů, kterým se v ústavě vyučovalo. Ze vzpomínek chovanců ústavu však můžeme usoudit, že ke změnám nedošlo.¹⁷

O obsahu vyučování v roce 1907 se dozvídáme následující: „*vyučování má za účel, aby chovanci nabyli důkladného vzdělání, i má také již býti průpravou pro příští vzdělávání jich pro určité povolání. Třídí se na vyučování školní, hudební a v pracích ručních*“.¹⁸ Pro školní vyučování měl ústav tři postupné třídy a jednu opakovací. Vyučovalo se v obou zemských jazycích.

Učební osnova pro první třídu zahrnovala náboženství, jazykové vyučování a čtení, mluvnice, názorné vyučování, počty, psaní, zpěv a tělocvik. Druhá třída byla vzdělávána v jazykovém vyučování, čtení, mluvnici, slohu, počtech, přírodovědě, zeměpisu, dějinách a tělocvik. Ve třídě třetí bylo vyučovací náplní náboženství, čtení, psaní, notové písmo pro slepce, zeměpis, přírodopis, dějepis a počty.

Vyučování hudbě probíhalo samostatně, z hudebních nástrojů byly na výběr – „*klavír, harmonium, varhany, housle, cello, basa, flétna, klarinet, hoboj, fagot, roh a citera. Každý žák si mohl vybrat jednomu nástroji, zvlášť nadaní se učili s úspěchem i dvěma nástrojům. Velká péče se věnovala sborovému zpěvu, starší chovanci se učili zpěvu z not*“.¹⁹ Po zřízení hudebního kurzu v roce 1928 byl obsah vyučování rozšířen o teoretické předměty. Učební plán hudebního kurzu se skládal z těchto předmětů: „*náboženství, občanská nauka, hudební vychovatelství, český jazyk, německý jazyk,*

¹⁷ 150 let Hradčanského ústavu pro slepé: 1807-1957. Praha: Práce invalidů, 1957. 16 s.

¹⁸ Krátký nástin stoletého trvání soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze na Hradčanech. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1907. 63 s.

¹⁹ Tamtéž.

esperanto, intonace, rytmus, slepecký notopis, harmonie, kontrapunkt a hudební formy, dějiny hudby a hudební literatura, nástrojová hudba, sólový zpěv“.²⁰

Takto bylo rozvrženo hudební vzdělávání až do roku 1948. Výuka hudbě čím dál častěji probíhala pod vedením nevidomých učitelů, bývalých žáků ústavu.

Vyučování podle uvedených předmětů bylo oproti dřívějšímu rozšířeno o tělocvik. Ve skutečnosti, ale díky vzpomínkám některých žáků Hradčanského ústavu, víme, že tělocviku se neučilo vůbec. Rovněž o notopisu z Braillových značek se chovanci mnoho nedozvěděli.

Koncem 19. století po sjezdu učitelů a přátel slepců ve Vídni bylo i zde v ústavu zavedeno Braillovo písmo. Brailův systém byl totiž rozšířen o české pravopisné znaky, početní značky a notové písmo. Kvůli zavedení Braillova písma do výuky bylo nutné doplnit a rozšířit učebné pomůcky. Z počátku se ale vyučovalo ještě i latinskému vypouklému písmu, pro něž byly v ústavu Kleinovy píchací stroje. Na písmo Braillovo bylo užíváno Pichtova psacího stroje a pražské tabulky, která byla vytvořena zde, v Hradčanském ústavu slepců v Praze. Pražská tabulka se skládá ze dvou desek velikosti 28x22 cm, nejčastěji zinkových, které jsou spojeny závěsy. Horní deska je mřížkovaná. Okénka mají obdélníkový tvar se šesti zoubky, aby se body daly dobře vypichovat. Tabulka má 21 řádků po 28 okénkách, tyto rozměry jsou určeny pro list papíru A4.

K vyučování matematiky byly užívány ruské počítací stroje, přístroje k počítání se zlomky, metr se zřetelným rozdělením pro hmat, sázeční kasy, číslice pro potřebu třetí třídy, ale také veškeré geometrické plochy a tělesa. K vyučování zeměpisu sloužily čtyři zeměpisné modely pro výklad zeměpisných výšek, ve dřevě zhotovené mapy Čech a Rakouska-Uherska. Pro výuku přírodopisu se v ústavu nacházely vycpaniny zvířat, kusy kůže různých zvířat, dále pomůcky pro rostlinstvo: houby, lesní plody, většina koření, dřevo různých lesních a ovocných stromů a sbírka nerostů. Většina pomůcek byla

²⁰ *Výroční zpráva za rok 1930*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1931.

vyrobena za Josefa Bezeckého a používána ještě v této době, další pomůcky byly z tvorby učitele Václava Nováka.

2.3. Matky představené a jejich význam pro českou tyflogedii

2.3.1. Aquina Anna Sedláčková (6. 12. 1877 – 28. 4. 1950)

Jak ve vzpomínkách mnozí žáci píší, s touto ženou přišel do ústavu nový duch. S příchodem sestry Aquiny nastalo v rozvoji ústavu mnoho změn, stala se dokonce i ředitelkou školy Ústavu pro nevidomé na Hradčanech.

Anna Sedláčková se narodila v rodině učitele ve Strakách u Nymburka, kde také absolvovala základní vzdělání. Učitelství studovala v Jířicích a ve studiu pokračovala v Praze. Po složení zkoušek učitelství pracovala jako členka kongregace Milosrdných sester na veřejných školách v Boru u Tachova a ve Filipově.

Do Ústavu pro nevidomé na Hradčanech nastoupila v roce 1904 jako učitelka. Díky její mimořádné snaze se podařilo rozšířit počet tříd, prohloubit vyučování v první třídě, zmenšit počet hodin náboženství a zřídit pokračovací kursy. Ve své práci učitelka kladla největší důraz na rozvíjení hmatu, neustále se zabývala problematikou, jak svým žákům přiblížit svět jeho prostřednictvím. Je dokonce i autorkou adaptace Lormovy prstové abecedy pro český jazyk. Ve škole se také věnovala výuce společenského chování žáků a zavedla dramatický kroužek.

Díky její mimořádné zručnosti bylo rozšířeno i množství učebních pomůcek ve škole. Z těch, které sama vyrobila, se dochovala papírová mapa Československa. Další reliéfní zeměpisné papírové mapy se nachází v Technickém muzeu v Brně. Starala se ale také o rozvoj manuálních dovedností žáků při vyučování v dílnách, tvrdila, že právě „*zručnost je jednou z těch dovedností, které zaručují nevidomým životní úspěchy.*“²¹ Jelikož v této době byl v učebních osnovách tělocvik, ale na škole se jeho výchova zanedbávala, zavedla některé hry, aby podnítila pohyb dětí.

²¹ SMÝKAL, Josef. *Tyflogedický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.

Mezi další její zásluhy ve službách ústavu patří přepisování beletrie a ruční vázání knih. Založila ústavní žákovskou knihovnu a učila chovance ruční vazbě knih. Také vymyslela techniku lisování reliéfních papírových fyzikálních zeměpisných map. Věnovala se také přepisování textů pro všechny vyučovací předměty a starším žákům pomáhala přepisem hudebnin z běžné do Braillovy bodové notace.

Její osobnost velmi znamenala pro činnost ústavu, především i proto, že „náboženskou výchovu pokládala pouze za metodu a nikoliv za cíl“.²² Byla zkušenou tyflopědkou, která se zapsala do srdcí a myslí mnoha žáků školy.

Odešla na trvalý odpočinek roku 1948 a dopisovala si potom ještě s některými dospělými chovanci. Po odchodu z hradčanského ústavu ještě působila v jednom pražském ústavu sociální péče, ale její staří a nemoc ji natolik sužovaly, že odešla do klášterního zařízení, kde umírá.

2.3.2. Dominata Marie Hoňková (6. 2. 1887 - 22. 3. 1955)

Tato žena společně s Annou Sedláčkovou je řazena k prvním významným tyflopědkám. Byla také nejprve učitelkou a později ředitelkou školy při Hradčanském ústavu.

Marie Hoňková se narodila v rodině krejčího na severní Moravě v obci Děhylov. V roce 1896 osiřela, společně s pěti sourozenci byli rozděleni po příbuzných. Marii umístili nakonec do sirotčince, kde vychodila obecnou školu. Péče o ni se ujala katolická charita, díky níž mohla vystudovat měšťanskou školu. V letech 1901 – 1905 absolvovala také studia v učitelském ústavu. Po ukončení studií bylo její povinností najít si zaměstnání, aby se o sebe mohla postarat. Vstoupila tedy do řádu sester sv. Karla Boromejského, jelikož se chtěla stát učitelkou praktických činností v zařízeních

²² SMÝKAL, Josef. *Tyflopeditický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.

pro děti s postižením. Stejně jako sestře Aquině Sedláčkové jí byla proti velmi cizí jakákoli církevní pasivita.

Jejím prvním pracovním místem se stala škola v Litoměřicích, po roce ale přechází do klášterní školy v Praze a „již v této době dochází vypomáhat do hradčanského ústavu, kde v roce 1911 získává trvalé učitelské místo“.²³ Tím ale její aktivita nekončí, jelikož si v roce 1916 doplňuje vzdělání vykonáním zkoušky pro odborné vyučování a v roce 1931 absolvuje kurz speciálních metodik.

Od roku 1925 do převzetí ústavu státem (do roku 1948) vystupuje jako ředitelka školy Ústavu pro nevidomé v Praze na Hradčanech. Jí patří velký dík za vybavení školy učebními pomůckami a především za otevření dětské opatrovny, dnešní mateřské školy, v roce 1930. Také založila přípravný hudební kurz pro nevidomé kandidáty učitelství hudby.

Jejím nejznámějším činem se stalo vytvoření českého slepeckého zkratkopisu, kdy vycházela ze zkušeností zkratkopisu anglického, francouzského a německého. 6. září 1928 byl společně s úpravou české verze Braillovy abecedy uveřejněný jako Výnos ministerstva školství. V roce 1948 pak byl zkratkopis zaveden do škol jako vyučovací předmět, jeho vyučování bylo ale po několika letech zrušeno.

Sestra Marie je také autorkou významných publikací týkajících se tyflopeditické problematiky. Zabývala se problematikou v oblastech: zvláštností rozvoje některých schopností a dovedností nevidomého dítěte, hodnocení Braillova písma a metodiky jeho čtení, zvláštností parciálního rozvoje osobnosti nevidomého a hodnocení pomůcek pro nevidomé.

V roce 1948 po převzetí ústavu státem byla nucena jako řádová sestra opustit své místo a odejít na trvalý odpočinek. Marie Dominata však pokračovala ve své práci, a to v pražském Útulku pro opuštěné děti. Ke konci svého života ještě pracovala jako

²³ SMÝKAL, Josef. *Tyflopeditický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.

ošetřovatelka v dětském domově sociální péče ve Šternberku na severní Moravě, kde také umírá.

3. Změny v edukaci dětí se zrakovým postižením po převzetí ústavu státem do současnosti

Historie „Soukromého ústavu pro slepé děti a na oči choré“ se uzavřela výnosem ministerstva školství, vědy a umění ze dne 28. 9. 1948. Ústav byl postátněn a stal se „Mateřskou, národní a střední školou pro slepé“. Internát se stal „Žákovským domovem pro mládež od 3 do 15 let“. Výnos platil zpětně od 1. 9. 1948 a od 1. 10. 1948 již tehdejších 88 chovanců nastoupilo do nové školy. Učitelský sbor byl sloučen s učiteli z ústavu Deylova, který byl rovněž postátněn. V zájmu sjednocení výchovy zrušila Národní správa Svazu slepeckých spolků a ústavů smlouvu s kongregací o správě ústavu. Tím byly nuceny odejít společně s řádovými sestrami i řádové učitelky a byly nahrazeny kvalifikovanými učiteli.

Po převzetí hradčanského ústavu státem v roce 1948 se samozřejmě se jménem změnil i obsah a rozsah vyučování jako v celém našem školství. V devítileté škole pro nevidomé a slabozraké se vyučovalo podle osnov platných pro základní devítileté školy. V učebním plánu školy pro slepé bylo navíc jako vyučovací předmět zařazeno po celou dobu školní docházky psaní a velký důraz byl kladen na pracovní výchovu.

Od roku 1948 se staly školy pro děti s vadami zraku nedílnou součástí naší školské soustavy, plní úkoly základních škol s omezeními, která vyplývají ze zrakových nedostatků žáků. V zásadě se mládeži se zrakovým postižením dostává stejného základního vzdělání jako dětem bez handicapu, jen podmínky a metody speciální výchovy jsou jiné. Jsou v plném souladu s úkoly školy, jejímž cílem je všestranný rozvoj osobnosti každého žáka, jeho příprava pro pracovní činnost a zařazení do praktického života.

Výnosem ministerstva školství, věd a umění ze dne 2. 11. 1950 byla zřízena škola pro slepé a podřízena správě ostatních zdejších škol. Týmž dnem byl žákovský domov při zdejší škole převzat Ústředním národním výborem hlavního města Prahy z rukou Národní správy. V tomto roce byla založena také **zvláštní škola** – samostatné třídy pro děti s lehkým mentálním postižením.

Na počátku padesátých let se zde objevuje i nový učitel Lubomír Nop, který se později stal ředitelem. Tento muž je považován za zakladatele Sportovních her pro děti a mládež s vadami zraku, které se mezi školami konají dodnes.

V rámci let 1963-1967 bylo v rámci základní školy postupně odděleno vzdělávání žáků se zbytky zraku a byly pro ně zřízeny tři samostatné třídy. V roce 1967 byla zřízena nová škola – Základní devítiletá škola internátní pro děti se zbytky zraku ve Šporkově ulici – tam pak žáci se zbytky zraku odešli.

Škola i domov byly dostatečně dotovány ze státních prostředků, což umožňovalo každoroční nákup nových pomůcek a zlepšování školního zařízení i prostředí dětského domova. Počátkem 70. let začalo ztrácet vybavení domova, dnešního internátu, nemocniční vzhled. Ložnice byly vybaveny novými postelemi, nočními stolky a komodami pro ukládání lůžkovin. Hradčanská škola pod vedením Lubomíra Nopa byla na předním místě u nás i v mezinárodním měřítku.

Na počátku sedmdesátých let ve škole začala opět vykonávat svou činnost pionýrská organizace, která byla organizací zájmovou a dobrovolnou. Na aktivity této organizace dodnes navazuje činnost Tyfloturistického oddílu, který se školou úzce spolupracuje.

Díky událostem 17. 11. 1989, které ukončily nadvládu jedné vládní strany v naší zemi, nastaly změny i v hradčanské škole. Byla ukončena víkendová činnost internátu, žáci začali jezdit na soboty a neděle domů a během školního roku přibylo prázdnin. Škola se postupně stala více otevřenou pro veřejnost, získala nové kontakty na školy podobného typu v zahraničí, díky čemuž se dodnes konají výměnné pobyty pro žáky i poznávací zájezdy pro pedagogy.

Největší změny v rámci rekonstrukce a modernizace školy, ač plánované mnoho let, se škola dočkala v 90. letech minulého století. Kompletní přestavba, rekonstrukce a modernizace se dotkla také internátu. Velké ložnice byly rozděleny do menších místností, dále vznikly čajové kuchyňky, herna, internát pro starší žáky byl rozšířen do nevyužívaných půdních prostor. Internát je vybaven moderním nábytkem a při vylepšování interiéru byla dbáno především na funkčnost. V suterénním prostoru bylo využito místa pro mateřskou školu a velkou světlou jídelnu.

Během své dlouhé historie ústav, později škola, prošel mnoha rozšířeními, přestavbami a modernizacemi. Přístup společnosti k lidem se zrakovým postižením se měnil, stejně jako celý systém vzdělávání zrakově postižených. Spolu s novými přístupy ve vzdělávání a se snahou o maximální možnou péči pro osoby s těžším kombinovaným postižením se ve škole dlouhodobě zvyšuje počet žáků s individuální péčí.

Pro žáky vyžadující individuální péči, jejich rodiče, pedagogy a další odborné pedagogické pracovníky vzniklo v roce 1991 při škole poradenské centrum. Následné vzdělávání žáků s kombinovaným postižením po ukončení povinné školní docházky bylo vyřešeno otevřením dvouleté Praktické školy, která funguje od roku 1997.

Škola Jaroslava Ježka je tedy tvořena těmito subjekty: mateřská škola, základní škola, praktická škola, základní umělecká škola, internát, družina, školní klub, speciálně pedagogické centrum a školní jídelna.

Hlavním cílem této instituce je vychovat „z nevidomých a těžce zrakově postižených dětí samostatné, soběstačné a sebejisté občany, schopné obstát v konkurenci zdravých lidí“.²⁴ Aktivita školy jsou zaměřeny na výchovu a vzdělávání nevidomých a těžce zrakově postižených dětí a mládeže. Kromě povinného školní docházky mohou žáci a studenti využít rozšířenou nabídku výuky (cizí jazyky, obsluha elektronických pomůcek) a množství mimoškolních aktivit v rámci pedagogiky volného času, v rámci školy také funguje základní umělecká škola hudebního zaměření.

Žáci mají ve škole možnost celodenního stravování v rámci školní jídelny a pro mimopražské děti je zajištěno ve dnech školního vyučování také bydlení na internátě v prostorách školy.

Součástí školy je také speciálně pedagogické centrum, které poskytuje poradenské služby pro integrované děti se zrakovým postižením.

²⁴ Výroční zpráva o činnosti školy 2000/2001. Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2001.

3.1. Speciální péče

Při edukaci žáků s postižením máme možnost uplatnit specifické výchovné, vzdělávací a rehabilitační metody. Pro získání speciálních dovedností a zdravého vývoje dítěte jsou v rámci Školy Jaroslava Ježka u dětí se zrakovým postižením zařazeny předměty speciální péče. V nabídce předmětů speciální péče se v rámci školy setkáme s: tyflopeditickou péčí, zrakovou terapií, prostorovou orientací a samostatným pohybem, muzikoterapií, logopedickou péčí, hippoterapií i péčí zdravotníků v rámci rehabilitačních cvičení.

Speciální péči o žáky se zrakovým postižením zajišťují ve škole buď pracovníce speciálně pedagogického centra, nebo speciální pedagog z řad učitelského sboru. Práce ve speciálně pedagogickém centru je organizována týmově, a to spoluprací speciálního pedagoga, psychologa a sociální pracovníce.

3.1.1. Prostorová orientace a samostatný pohyb

Jak víme z archivních záznamů o minulosti ústavu, později školy, samostatný pohyb či jakákoli výuka prostorové orientace a samostatného pohybu v minulosti neexistovala. Pojem prostorové orientace a samostatného pohybu byl žákům naprosto neznámý. Jediným světlým bodem v této souvislosti byly každoroční výlety do obory Hvězda.

Dříve než vznikly učební osnovy prostorové orientace jako vyučovaného předmětu, v rámci tělesné výchovy se v padesátých letech 20. století zaměřovaly aktivity na samostatnou chůzi a orientaci v neznámém terénu. Následoval pak vývoj, kdy v roce 1977 Pavel Wiener, jeden z nejvýznamnějších „učitelů“ prostorové orientace, založil ve škole kroužek dopravní výchovy, jehož hlavní náplní byly základy prostorové orientace. V roce 1978 se mu podařilo v rámci výzkumu studentské odborné činnosti obhájit smysluplnost techniky dlouhé hole a potřebnost výuky prostorové orientace a samostatného pohybu zrakově postižených.

Uskutečnění této výuky nebylo však do roku 1989 mocensky umožněno kvůli uplatňování ideových hledisek ze strany Svazu invalidů i ze strany pracovníků speciálního školství. Až do roku 1990 se výchova prostorové orientace a SP uplatňovala

pouze nahodile, v tomto roce skončil zákaz vstupu P. Wienera do školy, a tak mohla být obnovena dřívější činnost po dohodě s vedením, alespoň formou kurzů pro nejstarší děti.

Od roku 1993, kdy byla schválena žádost P. Wienera o uznání autorství nové vyučovací metody MŠMT, dochází ke školení oborníků provádějících výchovu PO SP. Od školního roku 1993/1994 je tedy výchova prostorové orientace zavedena i do Školy Jaroslava Ježka na Hradčanech.

Obecná pravidla provádění této práce byla vydaná MŠMT s platností od 1. 9. 1998 a obsahují osnovy učebního předmětu „prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených“. Podle nich se vyučuje i zde na škole.

Rozsah hodin výuky se liší podle věku dítěte a podle jeho potřeb. Žáci prvního stupně základní školy mají jednu hodinu výuky týdně ve dvojicích nebo ve skupinkách. Učí se především samostatnému pohybu, orientaci po budově školy a zhruba od třetího ročníku se učí techniku chůze s dlouhou bílou holí.

Žáci druhého stupně absolvují výuku individuálně a to v rozsahu dvou hodin jednou za čtrnáct dní. Zde se již učí technika chůze s holí v budově i venku, pro začátek se učí trasy v blízkosti školy. V rámci výuky se učí také používat dopravní prostředky, pohybovat se bezpečně v městském prostředí apod. Hlavními dílčími úkoly jsou nácvik trasy cesty domů a dalších náročnějších tras.

Od roku 1996/1997 jsou zavedeny po splnění předem daných podmínek a se souhlasem zákonných zástupců samostatné vycházky žáků v okolí školy. Pokud žák ukončí kurz závěrečným testem, kdy zcela samostatně a bezpečně dojde na tři různá místa v Praze, obdrží „Osvědčení o absolvování kurzu“ a může pak na vycházky po celé Praze.

Jak vyplývá tedy ze srovnání s dobou dřívější, v tomto směru došlo k rozsáhlé změně.

3.1.2. Tyflopédická péče

Cílem tyflopédické péče je poskytnout dětem se zrakovým postižením největší možné zapojení do běžného života. U dětí se zbytky zraku a slabozrakých jde v rámci této činnosti o co největší využití, popřípadě o rozvoj zachovaných zrakových funkcí, u dětí nevidomých se snaží rozvíjet kompenzační smysly.

Pro zařazení do tyflopédické péče musí být nejprve žák vyšetřen očním lékařem. Speciální pedagog poté může na základě vyjádření lékaře, předepsaných optických pomůcek a své vlastní speciálně pedagogické diagnózy, vytvořit individuální plán pro každého žáka.

Obsahem tyflopédické péče je např. nácvik čtení a psaní běžného černotiskového písma, psaní na Pražské bodové tabulce, rozlišování mincí a bankovek, tyflografika apod. U slabozrakých se jedná především o nácvik obsluhy optických pomůcek. Tyto činnosti jsou se žáky cvičeny jak při individuálních hodinách, tak i v rámci školní družiny a internátu.

Na individuální potřeby žáka se bere ohled i při vytváření podmínek pro práci ve vyučování – uspořádání pracovního místa, správné osvětlení atd.

Hlavním významem při tyflopédické péči je rozvoj schopností a dovedností žáka, které povedou ke zkvalitnění jeho života a k rozvoji samostatnosti.

3.2. Rozvoj v oblasti tvorby a využití učebních pomůcek pro žáky se zrakovým postižením

Péče o nevidomé zaznamenává po postátnění ústavních škol, které se z péče různých spolků dostávají do péče státní správy, nejpronikavějších změn. Dochází k diferenciaci žáků podle stupňů zrakových vad a k zakládání škol pro slabozraké.

Škola i domov byly dostatečně dotovány ze státních prostředků, což umožňovalo každoroční nákup nových pomůcek a zlepšování školního zařízení i prostředí internátu.

Do roku 1955 kromě slabikáře a pomocných textů do některých vyučovacích předmětů se nevyskytovaly ve škole učebnice. Od roku 1955 se začíná s úpravou a přepisem prvních učebnic pro nevidomé. Tato úprava záležela jen na zmenšení učebnic

látky učebnic pro základní školy, přesto však znamená zásadní obrat ve vyučování žáků se zrakovým postižením vůbec. Žáci nebyli vzděláváni pouze sluchově, ale zahájili aktivní práci s učebnicemi. Pracovníci školy se podíleli významnou měrou na zpracování těchto učebnic.

Od roku 1960 započala práce na zcela nových učebnicích. Jsou to již speciální učebnice. Základem ale zůstaly učebnice základních škol, ale vypracován výběr učiva, jeho diferenciací, správné určení základního učiva a skloubení textu s jednoduchými reliéfními obrázky. Tak se staly učebnice pro nevidomé děti a mládež moderně upravenými pomůckami.

Také metodické zpracování učebnic se řídí skutečností, že při vyučování nevidomých odpadá zrakové vnímání a poznávání a že je třeba transponovat chápání nových poznatků do oblasti vnímání hmatového a sluchového. Harmonické spojení textové a obrazové části učebnic v maximální míře využívá aktivity žáka, který se na utváření a osvojování poznatků podílí vlastním pozorováním, usuzováním a přemýšlením.

Nové učebnice znamenaly historický převrat ve vzdělávání nevidomých, napomáhaly získávat vědomosti uvědoměle, rozněcovaly touhu po vzdělání, pěstovaly dovednost se učit, samostatně pracovat s textem a užívat jej jako jednoho ze základních pramenů poznání.

Učebnice byly a jsou jednou ze součástí modernizace a zlepšování učebně výchovného procesu na školách. A tak jedním z nejdůležitějších prostředků modernizace učebně výchovného procesu na školách pro děti s vadami zraku byla a je maximální názornost, a to jak pro rozvíjení konkrétního, tak i abstraktního myšlení.

Speciální učební pomůcky na školách pro děti s vadami zraku, uplatňující všechny didaktické zásady učebně výchovného procesu, zajišťují naléhavý požadavek stále lepší přípravy dětí se zrakovým postižením, protože pevnost vědomostí a představ, stálost vytvořených návyků aktivity budou mít trvalý vliv na rozvoj jejich schopností a dovedností. Dříve byli učitelé na škole odkázáni většinou na pomůcky, které si sami zhotovili. Vznikaly většinou jen jednotlivé demonstrační pomůcky, takže každý žák neměl při výkladu svou pomůcku a velká část vyučovací jednotky se ztrácela tím, že se žáci s pomůckou postupně seznamovali tak, že si ji navzájem půjčovali. Stále naléhavěji

se tak hlásila potřeba, aby žáci současně s výkladem učiva si ověřovali fakta na pomůcce.

Snaha zajistit názorné učební pomůcky, ať již úpravou pomůcek pro základní školy, nebo přípravou speciálních pomůcek, vedla učitele k přípravě série pomůcek pro vyučování fyziky, matematiky a biologie. V geometrii byly zavedeny zahraniční pomůcky pro kreslení a rýsování.

Učební pomůcky na školách pro mládež s vadami zraku plní ve všech případech specifickou funkci, tj. usnadňují cestu komunikace, resp. umožňují náhradní cesty komunikace.

Zásadní obrat v zajišťování speciálních učebních pomůcek nastal v roce 1963, kdy dnem 1. 10. z iniciativy a úsilí školy byl založen národní podnik Učební pomůcky (později Komenium – do roku 1993). Vývojové a výrobní středisko pro speciální učební pomůcky pro školy pro děti s vadami zraku. Úkolem střediska bylo připravovat vývojově i výrobně speciální učební pomůcky pro všechny typy škol pro mládež s vadami zraku, pro nevidomé, pro slabozraké a pro děti s poruchami binokulárního vidění.

3.2.1. Vstup moderní technologie do edukace žáků se zrakovým postižením

Ke konci 20. století pronikla do lavic Hradčanské školy elektronika. Žáci jsou seznamováni s používáním všech přístrojů tohoto typu, které usnadňují tolikrát již připomenutý vstup nevidomého člověka do moderní společnosti - v jeho studiu i v jeho pracovním uplatnění. Elektronika pomáhá lidem se zrakovým postižením s odstraněním informačních bariér, díky čemuž může být zlepšena nejen kvalita jejich vzdělávání, ale i kvalita jejich života.

Škola se snaží sledovat vývoj nových pomůcek pro zrakově postižené společně ve spolupráci s Tyfloservisem. Do učebních osnov pak zařazuje výuku práce s dostupnými pomůckami.

V současnosti se žáci během povinné školní docházky vzdělávají v aktivní dovednosti psaní na klávesnici bez kontroly zrakem. Dále se učí užití elektronických

zápisníků s braillovou klávesnicí, využití osobního počítače i přenosných notebooků. Žáci také zvládají pracovat s textovým editorem a tabulkovým procesorem, jsou seznámeni se způsoby vyhledávání informací na internetu a s komunikací prostřednictvím elektronické pošty. Jestliže zvládají obsluhu počítače, mohou jej využívat při práci v hodinách i při zpracovávání domácích úkolů.

Pomůckami, které můžeme nalézt v učebnách školy či prostorách internátu, jsou: OPTACON, televizní lupy, elektronické zápisníky (Eureka A4 a Aria) a samozřejmě osobní počítače a notebooky.

OPTACON je zařízení, jež zprostředkovává nevidomým čtení běžného písma. Nevýhodou tohoto zařízení byla jeho vysoká cena i náročnost obsluhy, a proto se již čtení OPTACONEM nevyučuje.

Televizní lupy umožňují žákům slabozrakým a se zbytky zraku číst tištěný text. Na monitoru přístroje se zobrazuje tištěný text sejmutý kamerou v požadovaném zvětšení. S televizní lupou se seznamují žáci již v předškolním věku při předmětu speciální péče: zrková stimulace. Návuk obsluhy je vyučován v předmětu: tyflopédická péče.

Od roku 1992 je ve škole vyučována práce s **elektronickými zápisníky**, především Eureka. Tento zápisník má braillovou klávesnici, což usnadňuje ovládání. Lze tam využít mnoha funkcí – textového editoru, kalkulátoru, časové funkce, diáře, telefonního seznamu, hudebního editoru, databáze, teploměru i voltmetru.

Osobní počítače a notebooky jsou již dnes při výuce samozřejmostí. Počítače pro nevidomé jsou vybaveny speciálním hardwarem i softwarem. Hlasový výstup převádí informace z obrazovky do zvukové podoby, zvětšovací program umožňuje čtení obrazovky uživatelům se zbytky zraku. V kombinaci se skenerem se počítač stává digitální lupou s podporou hlasového výstupu.

Práce s osobním počítačem byla do výuky zařazena v polovině 90. let. Od roku 2004 je ve škole počítačová učebna se šesti novými počítači a ve stejném roce byla zpřístupněna i druhá učebna s připojením na internet. Nyní jsou k internetu připojeny již obě učebny a žáci mají možnost využívat internet i pro mimoškolní aktivity.

Elektronické pomůcky výrazně zkvalitňují život nevidomým lidem, jsou cestou a prostředkem k získávání informací a k výkonu povolání. Pomáhají překonávat informační bariéry a jsou cenným pomocníkem při různých činnostech každodenního života.

3.3. Současné snahy o integraci žáků

Metody, postupy i pomůcky při vzdělávání zaznamenaly ohromný rozvoj. To, co ale dlouho scházelo rodičům dětí se zrakovým postižením, byly informace o postupech ve výchově jejich dětí a možnost výběru, kde bude dítě vzděláváno. Tato situace nebyla dlouho řešena a její změna přišla v nedávné době.

Již v osmdesátých letech minulého století vznikla ve škole neformální tyflopeditická poradna. Její vznik byl zapříčiněn potřebou poskytnout kvalifikované informace o výchově dítěte se zrakovým postižením rodičům, kteří bydleli mimo Prahu, a nemohli či nechtěli své dítě nechat v celotýdenní péči mateřské školy. Cílem byla co nejlepší příprava dětí na vstup do základní školy pro nevidomé, jelikož nebylo možné vzdělávat děti s postižením v běžných školách.

Osobami, které zajišťovaly chod poradny, byly psychologka, učitelky a sociální pracovnice. Schůzky s rodiči se konaly pravidelně jednou v měsíci.

Po roce 1989, kdy došlo ke společenským změnám, začalo docházet i k podstatným změnám ve školství. Postupně se začala prosazovat myšlenka integrace dětí s postižením do běžných škol tak, jak byla realizována již v zahraničí.

Pro rodiče dětí se zrakovým postižením tak vznikla možnost širšího výběru vhodné školy, aniž by museli umístit své dítě v internátu. Aby byla zajištěna kvalita vzdělávání dětí se zrakovým postižením v integraci a také odborné vedení učitelů běžných škol, v jejichž třídě se vyskytlo dítě se zrakovým handicapem, vznikala při speciálních školách speciálně pedagogická centra s odborníky v dané oblasti. Stejně tak bylo zřízeno ministerstvem školství i speciálně pedagogické centrum při Škole Jaroslava Ježka, a to 1. 1. 1993.

3.3.1. Speciálně pedagogické centrum – jeho činnost

*„Cílem speciálně pedagogického centra je optimalizovat proces integrace v širším společenském prostředí ve spolupráci s rodiči, pedagogy a dalšími institucemi, zkvalitňování a rozšiřování těchto služeb“.*²⁵

Speciálně pedagogické centrum se snaží poskytovat rodičům, pedagogům i ostatním zainteresovaným osobám na integraci dítěte se zrakovým postižením odborné informace o speciálních metodách výuky a výchovy dětí se zrakovým postižením. Jedná se o přípravu a zajištění integrace a průběžnou speciálně pedagogickou pomoc při začlenění dítěte se zrakovým postižením do školy v místě bydliště, aby výchova a vzdělávání dětí s handicapem i bez handicapu byla co nejkvalitnější a komplexní. Na komplexní péči by se měli podílet: rodina, speciálně pedagogické centrum, škola, psycholog, oční lékař, pedagogicko-psychologická poradna...).

Hlavní náplní práce speciálně pedagogického centra jsou individuální návštěvy a poradenské konzultace u integrovaných dětí přímo v mateřské škole, základní škole, zvláštní škole, praktické škole, střední škole, v rodinách apod. Individuální návštěvy se zaměřují na jednotlivé činnosti, které jsou nutné k všestrannému rozvoji dítěte se zrakovým postižením.

Podpora ze strany speciálně pedagogického centra probíhá v několika oblastech. Podporou v technické oblasti rozumíme zajištění speciálních a kompenzačních pomůcek pro zrakově postižené, v oblasti organizační se jedná o úpravy pracovního prostředí a podmínek pro samostatnou integraci. Oblast výchovně vzdělávací je zaměřena na individuálně vzdělávací program a hodnocení, zajištění učebnic, metodickou pomoc a úpravu učebních osnov. Dále se jedná o podporu v oblasti finanční, mimoškolní a rodinné.

²⁵ Výroční zpráva o činnosti školy 2009/2010. Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2010.

Integrované děti se zrakovým postižením mají možnost navštěvovat Školu Jaroslava Ježka, zapojit se do práce s vrstevníky, také mohou navštěvovat zájmové kroužky a jezdit s dětmi z naší školy na letní tábor, školu v přírodě. Škola se snaží umožňovat setkávání integrovaných dětí se zrakovým postižením s jejich vrstevníky ze školy speciální. Tuto možnost měly děti při společné účasti na lyžařském kurzu, při Mikulášské nadílce, na škole v přírodě, při Sportovních hrách pro zrakově postižené a při čtenářské soutěži.

Činnost speciálně pedagogického centra se rozvíjí mnohostranně a má ve Škole Jaroslava Ježka výborné zázemí pro svou poradenskou činnost. V budoucnu se speciálně pedagogické centrum chce, jak vyplývá z posledních výročních zpráv, více věnovat propagaci a depistáži.

3.3.2. Mimoškolní aktivity

Mimoškolní aktivity v rámci této školy se dotýkají přímo činnosti školských zařízení, jako jsou školní družina, školní klub a internát. Cílem výchovy je v těchto zařízeních *„dosáhnutí maximálního stupně samostatnosti, soběstačnosti a zdravého sebevědomí žáků se zrakovým postižením a vybavit je speciálními dovednostmi a znalostmi, jejichž zvládnutí je předpokladem úspěšné integrace do společnosti“*.²⁶

Mezi cíle výchovy se v rámci internátu řadí: zvyšování samostatnosti, plnění vlastních školních povinností, podpora zájmové a rekreační činnosti, podpora a rozvoj sebeobslužných dovedností, rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností.

V internátě mají děti k dispozici velké množství her, stavebnic, knih a časopisů, také televizi, video a počítače. Počítače mohou využívat k psaní domácích úkolů, ale také k hraní her. Právě kvůli hraní her klesl zájem o ostatní nabízené aktivity.

²⁶ Škola Jaroslava Ježka [online]. 7. 2. 2011 [cit. 2011-06-01]. Internát. Dostupné z WWW: <http://www.skolajj.cz/internat.html>.

Mezi stálé kroužky, jež jsou dětem nabízeny na začátku školního roku, patří: keramika, dramatický kroužek, šachy, literární kroužek, atletika, vaření, plavání, hippoterapie, Tyflosturistický oddíl, showdown, goalball, ale v nabídce se vyskytl i křesťanský a dopravní kroužek a také canisterapie. V rámci základní umělecké školy se mohou děti ve volném čase věnovat i vzdělávání ve zpěvu či hře na hudební nástroj.

Další akce v rámci mimoškolních aktivit, jež se staly v průběhu posledních let pravidelnými, patří návštěvy výstav, divadel (divadlo MINOR, Národní divadlo ...) a koncertů, dále se děti mají možnost účastnit besed se známými osobnostmi. Při besedách se děti dozvědí různé zajímavosti ze života herců, muzikantů, cestovatelů a jiných zajímavých osobností, naučí se komunikovat a klást otázky, a také se učí společensky chovat.

Při procházce školou si ale také povšimneme diplomů a medailí, které vozí žáci z nejrůznějších sportovních, hudebních a jiných soutěží. Každoročně se škola účastní Sportovní her zrakově postižené mládeže, žakovské goalballové ligy, soutěže Braillovský klíč, integračního festivalu Slunce, plaveckých závodů, recitačních soutěží, hudební soutěže pro zrakově postižené „Bílé hole“ a Tmavomodrého festivalu v Brně.

Škola spolupracuje s mnoha organizacemi, díky čemuž se jí daří naplňovat své cíle a snahy o integraci žáků do širší společnosti. Občanské sdružení pro podporu Tyflosturistického oddílu připravuje pro děti jednodenní i vícedenní výlety do přírody, vodácký výlet, lyžařský kurz, letní tábor a jiné, kde se děti ze Školy Jaroslava Ježka setkávají se svými vrstevníky z ostatních speciálních škol i ze škol běžných. Dlouholetou spoluprací škola udržuje i se Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých v Krakovské ulici, kam často míří starší děti na besedy, do kina na komentované filmy a také do knihovny.

Hlavním snahou školy je, aby se jí i do budoucna dařilo udržet přátelskou atmosféru jak ve škole, tak v rámci internátu, aby se děti naučily využívat svůj volný čas. I nadále chce škola přispívat svou činností k rozvoji samostatnosti a ke zkvalitnění života dětí se zrakovým postižením. Chce jim pomáhat v získávání zkušenosti, které pak budou moci využít v každodenním životě.

Závěr

Nikdo jistě nemůže přehlédnout obrovský pokrok, kterého vzdělávací instituce od svých počátků až do dneška dosáhly. Ať už se zaměříme na vybavenost budov, styl výuky nebo na přístup samotných učitelů a žáků k učení, vždy objevíme podstatné rozdíly. Tento fakt je ostatně dán vývojem celé naší společnosti. Výchova a vzdělávání zasahují do všech oblastí lidského bytí. Škola má vedle rodičů na tomto poli svůj velký úkol, a to celistvě formovat člověka ke zralému lidství.

Z těchto příčin, z mé záliby v historii a dějinách společnosti a také díky žákům Školy Jaroslava Ježka, s nimiž jsem měla tu možnost pracovat, jsem si jako téma ke zpracování bakalářské práce zvolila historii a současnost této školy. Cílem mé práce je především analýza jednotlivých období ve vývoji školy, zpracování jednotlivých období do celků a poukázání na přínos této školy jak v historii péče o nevidomé, tak i v současnosti integračními snahami o zapojení dětí se zrakovým postižením do společnosti.

Z hlediska cíle práce hodnotím její výsledky za přínosné, podařilo se mi vytvořit ucelený přehled historických okolností, jež vedly ke změnám, rozvoji a k vývoji ve výchově a vzdělávání dětí se zrakovým handicapem. Základní informace jsem čerpala z disertační práce S. Solarové, která se zabývala dějinami hradčanského ústavu v 60. letech minulého století. V průběhu svého bádání jsem zjistila zajímavé informace nejen z archivu školy, ale i z odborné literatury, školních kronik, díky osobním vzpomínkám žáků – informace týkající se života školy, jejího významu, rozvoje a nastalých změn. Zpracováním dostupných informací, jsem dospěla k závěru, že archiv školy je sice obsáhlý, co se týče počátků založení školy, jejího předání ke správě Milosrdným sestrám, ale jakékoli zmínky o některých obdobích nám nejsou zachované vůbec, a v literatuře nalezneme pouze kusé zmínky o oněch obdobích.

Škola se těší dnes výborné pověsti. Často o ní můžeme slyšet díky jejím častým úspěchům na poli hudebním, sportovním i edukačním.

Použitá literatura

- *150 let Hradčanského ústavu pro slepé: 1807-1957*. Praha: Práce invalidů, 1957. 16 s.
- *200 let (1807-2007) : Škola Jaroslava Ježka* [online]. Praha: Škola Jaroslava Ježka, 2007 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <http://www.skolajj.cz/almanach/almanach_komplet.pdf>.
- *Dějiny pražského školství v letech 1860 - 1914*. Praha: Obec hlavního města Prahy, 1920. 659 s.
- *Jubilejní výroční zpráva za rok 1932 : (125. rok jeho trvání)*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1933. 31 s.
- *Krátký nástin stoletého trvání soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze na Hradčanech*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1907. 63 s.
- LUDVÍK, František. *Dějiny defektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Péče o slepé, s. 53-57.
- *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2010 [cit. 2011-06-01]. Úplné znění školského zákona. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>>.
- *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 27. 6. 2008 [cit. 2011-06-01]. Sbírka zákonů Republiky Československé. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1953/sb18-53.pdf>>.
- *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 27. 6. 2008 [cit. 2011-06-01]. Sbírka zákonů Republiky Československé. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1948/sb69-48.pdf>>.
- *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 27. 6. 2008 [cit. 2011-06-01]. Sbírka zákonů Československé socialistické republiky. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1960/sb82-60.pdf>>
- POPELÁŘ, Bohumír Justyn. *Přehled dějin péče o vadnou mládež*. Brno: Krajský pedagogický sbor, 1954. 51 s.
- *Pro naše slepce! Pokus o řešení otázky slepců v král. Českém*. Praha : Zemský spolek pro výchovu a opatrování slepých v král. Českém, 1909. 19 s.

- SCHWARZ, Jan. *O vychovávání, vzdělávání a podporování slepcův*. Ivančice: Josef Vávra, 1889. 72 s.
- SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 2006 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.apogeum.info/tlex/>>. ISBN 80-86413-30-6.
- SOLAROVÁ, Světla; ŠARBACH, Zdeněk. *Dějiny nejstarší školy pro nevidomé v Čechách*. Praha: Nakladatelství Radar, 1992. 46 s.
- SOLAROVÁ, Světluše. *Počátky výchovy a vyučování slepých dětí v Čechách*. Praha, 1956. 101 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
- SOLAROVÁ, Světluše. *Příspěvky k dějinám čsl. tyflopedie : materiály k dějinám začátků výchovy zrakově vadných u nás*. Praha: Ústav pro učitelské vzdělávání na univerzitě Karlově, 1967. 37 s.
- *Stanovy soukromého ústavu pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze z roku 1808*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1880. 15 s.
- *Škola Jaroslava Ježka* [online]. 15. 2. 2010 [cit. 2011-06-01]. Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Dostupné z WWW: <http://www.skolajj.cz/zakladni-skola/svp_zs.pdf>.
- *Škola Jaroslava Ježka* [online]. 7. 2. 2011 [cit. 2011-06-01]. Internát. Dostupné z WWW: <http://www.skolajj.cz/internat.html>.
- *Škola Jaroslava Ježka* [online]. 7. 2. 2011 [cit. 2011-06-01]. Základní škola. Dostupné z WWW: <<http://www.skolajj.cz/zakladni-skola/>>.
- ŠPIČKA, Antonín Alexandr. *Organisace ústavů pro nevidomé*. Praha: Státní nakladatelství, 1923. 1 sv. (různé stránkování) s.
- VALIŠOVÁ, Jaroslava, et al. *Tradice speciální pedagogiky v Jihomoravském kraji*. Brno: Krajský pedagogický ústav, 1975. 233 s.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 1998/1999*. Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 1999.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 1999/2000*. Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2000.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2000/2001*. Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2001.

- *Výroční zpráva o činnosti školy 2001/2002.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2002.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2002/2003.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2003.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2003/2004.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2004.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2004/2005.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2005.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2005/2006.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2006.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2006/2007.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2007.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2007/2008.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2008.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2008/2009.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2009.
- *Výroční zpráva o činnosti školy 2009/2010.* Škola Jaroslava Ježka: Vlastním nákladem, 2010.
- *Výroční zpráva soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze za rok 1898.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1899. 26 s.
- *Výroční zpráva soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze za rok 1906.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1907. 23 s.
- *Výroční zpráva za rok 1930.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1931.
- *Výroční zpráva za rok 1940.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1941. 15 s.
- *Výroční zpráva za rok 1942.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1943. 16 s.
- *Výroční zpráva za rok 1943.* Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1944. 12 s.

- *Výroční zpráva za rok 1944*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1945. 11 s.
- *Výroční zpráva za rok 1945*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1946. 11 s.
- *Výroční zpráva za rok 1946*. Praha: Hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí, 1947. 15 s.
- ZEMAN, Josef. *Otázky slepecké výchovy: přednášky z 1. čes. kursu pro učitele dětí slepých*. Praha: Státní nakladatelství, 1923. 215 s.
- ZEMAN, Josef. *Svět nevidomých*. Praha: Dědictví Komenského, 1930. 244 s.